

Dr. Miklósi Márta:

A börtönkönyvtárak szerepe, funkciója, típusai és működésének kihívásai

Absztrakt: Tanulmányunk célja annak feltárása, hogy miért fontos az olvasás a börtönökben, milyen funkciókat töltenek be a börtönkönyvtárak – beleértve a könyvtáros szerepét –, valamint milyen kihívásokkal kell szembenézniük. Kutatási kérdéseink megválaszolásához áttekintettük a legjelentősebb nemzetközi szakirodalmat és kutatásokat. A börtönkönyvtárak sok tekintetben menekülést kínálnak a fogvatartottaknak a mindennapok valóságából, betekintést nyújtva a börtönfalakon túli világba, és lehetőséget adva arra, hogy biztonságos, barátságos környezetben olvassanak. Az olvasás a zárt intézményekben nem csupán szabadidős tevékenység, hanem túlélési stratégia is lehet. Tanulmányunkban részletesen bemutatjuk azokat a tényezőket, amelyek megnehezítik a könyvtári feladatok ellátását, különös tekintettel a biztonsági előírásokra és a cenzúrára. Kulcsfontosságú ugyanakkor a téma vizsgálata, mert a könyvtárak látogatása pozitív hatással van a fogvatartottak mentális egészségére, ami kulcsfontosságú ahhoz, hogy szabadulásuk után sikeresen reintegrálódjanak a társadalomba.

Abstract: The aim of our study is to explore why reading is important in prisons, what functions and organizational methods prison libraries fulfill—including the role of librarians—and what challenges and problems they face. To answer our research questions, we reviewed the most significant international literature and research. In many ways, prison libraries offer inmates an escape from the reality of everyday life, providing insight into the world beyond prison walls and an opportunity to read in a safe, friendly environment. Reading in closed institutions is not only a leisure activity, but can also be a survival strategy. In our study, we present in detail the factors that make it difficult to perform library tasks, with particular regard to security regulations and censorship. However, it is crucial to examine this topic because visiting libraries has a positive effect on the mental health of prisoners, which is key to their successful reintegration into society after their release.

Bevezetés

A börtönkönyvtárak a börtönfalakon túli világra nyitnak ablakot azáltal, hogy a fogvatartottak saját, szabadidős vagy oktatási olvasási érdeklődésüknek hódolhatnak, könyvet kölcsönözhetnek, kulturális programokon vehetnek részt, vagy egyszerűen csak időt tölthetnek el egy biztonságos és barátságos környezetben. Ezek a tevékenységek segíthetnek a fogvatartottaknak, hogy egy időre elfelejtsék a börtönélet valóságát, kulturálódjanak és információhoz jussanak.

A jó börtönkönyvtáraknak olyan állománnyal kell rendelkezniük, amely támogatja a fogvatartottak sokféle olvasási, tájékozódási és szabadidős igényét (Krolak, 2019). A bebörtönzött személyt is megilleti a tanuláshoz és az információhoz való hozzáférés joga,

azonban törvényszerű, hogy a börtönkönyvtár állománya biztonsági okokból eltér a közkönyvtárak állományától, azonban az anyagokhoz való hozzáférés korlátozása akkor történhet meg, ha az veszélyt jelent a börtön biztonságára (Lehman & Locke, 2005).

Tanulmányunkban a börtönkönyvtárak szerepét, funkcióit és megszervezésének módozatait vizsgáljuk meg, a következő kutatási kérdések mentén: Miért fontos a könyvtár a börtönben? Milyen szerepe van a börtönkönyvtárnak? Milyen módokon kerülhet megszervezésre, kialakításra ez a speciális intézmény? Miért fontos a jó börtönkönyvtáros szakember? Milyen kihívások, problémák jelentkezhetnek a börtönkönyvtárak működtetése kapcsán?

A börtönkönyvtárak működtetése során számos nehézség merül fel a helyzet összetettsége okán. A börtönökben számos kevésbé támogató körülménnyel találkozunk a könyvtári ellátás megszervezése során, például alapvető problémaként jelentkezik, hogy ellentét feszül a biztonság és a különböző zárkán kívüli programok között (Shaw & Humber, 2007). A fogvatartottak számára szervezett oktatási, képzési, kulturális, korrekciós célú programokat a közvélemény emellett gyakran luxusnak tekinti, mondván, hogy a fogvatartottak nem érdemelnek ilyen kedvezményeket (Carter & Russell, 2005). A kutatások azonban börtönökben biztosított programokon való részvételnek számos pozitív hatását mutatták ki, így például hozzájárulhat ahhoz, hogy a börtön, mint intézmény jobban működjön (Johnson, 2008), illetve pozitívan hat a fogvatartottak mentális és fizikai egészségére is. (Nelson, Specian, és Tracy, 2006)

1. A börtönkönyvtárak fontossága és szerepe

A börtönkönyvtárak történetének feltárásán keresztül Rubin munkái (1973, 1974; Rubin & Souza, 1989) mellett számos kutató foglalkozik részletesen a börtönkönyvtári szolgáltatások elméleti megalapozásával (Clark & McCreaigh, 2006; Billington, 2011; Garner, 2017). A börtönkönyvtárak számos szerepet töltenek be, így olvasmányok kölcsönzése mellett önálló tanulási központokként is funkcionálnak, támogatják a formális oktatást (például azáltal, hogy információt nyújtanak oktatási lehetőségekről), szabadidős tevékenységeket, pl. könyvklubot szerveznek, ellátnak jogi információs központi feladatokat, támogatják a gyógykezelési programokat (például kábítószerrel való visszaélés és a dühkontroll programok támogatásával), valamint személyes elvonulási központként is működhetnek. (Rubin, 1997) A személyzet, a finanszírozás és a hely korlátozott volta miatt egyetlen börtönkönyvtár sem képes ellátni a felsorolt összes szerepet. Számos tényező befolyásolja azt a döntést, hogy melyik szerepkörre helyeződik a hangsúly, ezek közé tartozik az intézmény mérete és biztonsági szintje, a könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáférés módja (korlátozott vagy szabad mozgás az intézményen belül), a fogvatartottak demográfiai összetétele, a büntetések hossza, valamint az egyéb tevékenységek köre és jellege, mint például a kezelési és oktatási programok, szociális szolgáltatások és a fogvatartottak munkalehetőségei. (Lehmann, 2000, p. 3)

Rubin (1973) már korai munkáiban is felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy *“annak ellenére, hogy a fogvatartottak körében az analfabetizmus jelenleg háromszor nagyobb, mint a lakosság körében, a fogvatartottak ötször annyi könyvet olvasnak, mint a lakosság tagjai”* (Rubin, 1973, p. 3). Ha a könyvtár naprakész és kiegyensúlyozott gyűjteménnyel rendelkezik, az olyan mutatók, mint az egy főre jutó példányszám és a gyűjtemény fluktuációs aránya (éves átlagos példányonkénti átlagos példányszám) akár tíz-tizenötszöröse is lehet egy hasonló közkönyvtár arányszámaihoz képest. Ennek az

eltérésnek részben az az oka, hogy a fogvatartottak meg vannak fosztva szabadságuktól, ezáltal több idejük van olvasni. (Lehmann, 2000, p. 4) A fenti adatokból nyilvánvalóvá válik, hogy a fogvatartottak intenzíven használják a könyvtárakat és ezekre az intézményekre szükség van, létjogosultságuk nem kérdőjelezhető meg.

Jelentős eltérések mutatkoznak a börtönkönyvtárak kialakításában világszerte, mert minden börtönkönyvtár egyedi, illeszkedik a börtön sajátosságaihoz, lehetőségeihez. Börtönkönyvtárról széles megközelítésben beszélhetünk, a hivatásos könyvtári fiókkönyvtárától kezdve egy szekrényig, néhány régi könyvvel. Vannak vonzó és hívogató terek, amelyeket a külső nyilvános könyvtárak mintájára alakítottak ki gondosan válogatott könyvtári anyagokból, találkozó- és társasági teret is biztosítva, de találunk elhanyagolt, elavult könyvtárakat is, régi, nem releváns könyvekkel, anyagokkal. Vannak olyan könyvtári terek is, ahova nem léphetnek be a fogvatartottak, hanem anyagokat kell rendelniük a cellájukba, például egy nyomtatott katalóguson keresztül. Más helyeken a "könyvtár" egy kerekeken guruló könyvszállító kocsi, amely celláról cellára jár a válogatott anyagokkal, amelyek közül a fogvatartottak választhatnak. (Krolak, 2019, p. 26) Egyes börtönkönyvtárak korlátlan hozzáférést biztosítanak és a fogvatartottakat arra ösztönzik, hogy használják őket a saját szabadidejükben. Más esetekben szigorú szabályok vannak érvényben arra vonatkozóan, hogy ki látogathatja a börtönkönyvtárat, mikor és mennyi időre (például egy vagy két alkalommal egy héten, alkalmanként 30 percig). Ez gyakran függ a börtön vezetőségének hozzáállásától és támogatásától, valamint a börtönért felelős személy elképzeléseitől, a börtönkönyvtárért felelős vezetőtől. (Krolak, 2019, p. 26)

A börtönkönyvtárak elviselhetőbbé teszik a fogvatartottak számára a büntetésük letöltését, segítenek nekik információs igényeik, kulturális és oktatási érdeklődésük kielégítésében, valamint megkönnyíti számukra a szabadulás utáni reintegrációt a társadalomba. Rubin (1973) úgy véli, hogy a fogvatartottaknak nyújtott könyvtári szolgáltatások alapját nem a börtönkönyvtárak biztosításának jogi szükségessége mentén kellene vizsgálni, hanem a rehabilitációban, reintegrációban betöltött szerepének hangsúlyozására kellene fókuszálni. Ahogyan Coons fogalmaz, "*A könyvek megmenthetnek. Ez a lényeg*". (Coons, 1972, p. 46)

A következő fejezetben részletesen bemutatjuk, hogy milyen területeken fejt ki hatást a börtönkönyvtárak látogatása, az olvasás a fogvatartottakra, hogyan jelenik meg a börtönkönyvtár, mint menedék és milyen módon járul hozzá többek között a fogvatartottak készségeinek, képességeinek fejlesztéséhez.

2. A börtönkönyvtárak fogvatartottak életében betöltött szerepe, hatása

A börtönkönyvtárakat a szakirodalom oktatási, információs és rekreációs központként írható le, ahol különböző tevékenységek zajlanak, az anyagok kölcsönzésétől kezdve a nyugodt és biztonságos környezetben való tartózkodásig. (Clark & McCreaigh, 2006; Billington, 2011; Garner, 2017) A börtönkönyvtárakat olyan helyként, menedékként azonosíthatjuk, mint ahol az olvasás segíti a fogvatartottakat az unalom és a mindennapi gondok előli elmenekülésben, csökkenti a stresszt és a szorongást, és általában véve hozzájárul a mentális egészség megőrzéséhez, a szabadság érzésének eléréséhez a szigorúan ellenőrzött börtönkörnyezetben. (Clark & McCreaigh, 2006; Schillinger, 2009; Begum, 2011; Billington, 2011; Garner, 2017; McNeil Capers et al., 2021; Faletar Tanacković et al., 2021)

2. 1. A könyvtár, mint menedék, a jóllét eszköze

A börtönkönyvtárak a fogvatartottak számára a kényelmes, nyugodt környezetet biztosítanak, és hozzájárulnak a mentális egészségük védelméhez. Amikor valaki bekerül a börtönbe, gyakran szembesül különféle nehéz helyzetekkel, amelyeket negatívan befolyásolhatják a pszichológiai állapotát. Pszichológiai problémák, beleértve a depressziót és a börtönkörnyezethez való alkalmazkodás során felmerülő nehézségeket, számos ok következtében kialakulhatnak, ilyen például a szűkös élettér, a magánélet hiánya és az áldozattá válás fokozott veszélyeztetettsége. (Reingle Gonzalez & Connell, 2014) A börtönbüntetés felszámolja a pozitív társadalmi kötődéseket, kapcsolatokat és gyakran új negatív asszociációkat hoz létre, emellett megszünteti az egyén autonómiáját és megszilárdíthatja a bűnözői identitást (McNeill & Weaver, 2010; Liebling, 2012). Ezen negatív hatások enyhítésére vonatkozóan a szakirodalom számos pozitív hatsárról számol be a börtönkönyvtárak használatának vonatkozásában.

A börtönkönyvtárak menekülést biztosítanak a stresszoroktól azáltal, hogy a fogvatartottaknak egy olyan helyet biztosítanak, ahol kényelemre lelhetnek, szabadidejüket hasznosan tudják eltölteni és gondoskodhatnak a mentális egészségükről. Sullivan szerint a fogvatartottak a börtönkönyvtárban való olvasásban a lelkük megmentésének eszközét látják (Sullivan, 2008). A börtönkönyvtárban eltöltött idő hatására a fogvatartottak stresszintje csökken, jobb lesz a közérzetük, könnyebben meg tudnak küzdeni a negatív helyzetekkel, szituációkkal. (Liebling, 2012)

A börtönkönyvtári szakirodalomban a "normalitás" és a "normalizáció" szavak többször is megjelennek (Vogel, 2009; Lehmann, 2011; Dilek-Kayaoglu & Demir, 2014), mivel a könyvtár gyakran az egyetlen olyan hely a börtönön belül, amely nyilvános szolgáltatást nyújt, és hasonlít a külvilághoz a nyugtalanító, feszültségekkel teli börtönkörnyezet közepette. Túl azon, hogy egyszerűen menedéket kínál a fogvatartottak számára, a könyvtár elősegítheti egy olyan környezet kialakítását, amely a bizalmon és az egymás iránti kölcsönös tiszteleten alapul. (Finlay & Bates 2018, p. 130) Vogel (2009, p. 20.) a könyvtárat egyenesen az *"egyenlőség és a tisztelet oázisaként"*, egy békés helyként írja le egy egyébként ellenséges környezetben, amely gyakran lealacsonyítja és dehumanizálja az egyéneket. Stevens doktori kutatásának egyik résztvevője megjegyezte, hogy *"a könyvtárban egy kicsit több tiszteletet kap"* (Stevens, 1995, p. 160). Egy ilyen térnek óriási jelentősége lehet a fogvatartottak jóléte szempontjából, ahogyan azt Hulley és munkatársai is megállapították, a börtönbüntetés negatív hatásairól készített tanulmányukban, a fogvatartottak között, valamint a fogvatartottak és a személyzet közötti kapcsolatokban egyaránt szükség van a bizalomra és a tiszteletre (Hulley et al., 2012).

Liebling (2011) a börtönbeli élet erkölcsi minőségét vizsgáló kutatásában arra a következtetésre jutott, hogy a börtönök közötti igazán fontos különbségek az interperszonális kapcsolatok, a bánásmódok, valamint a hatalom használatának, azzal való visszaélésnek a területén jelennek meg. Liebling rámutat arra a hatásra, amelyet a *"tisztelet, a méltányosság és az emberség különböző szintjei"* gyakorolhatnak a fogvatartottak tapasztalataira (Liebling, 2011, p. 533). Egy könyvtári tér, ahol a kölcsönös tisztelet mellett elismerik az egyéniséget és a különbségeket, jó példaként szolgálhat arra, hogy mi lehetséges egy börtönben, és ezen túlmenően pozitív hatással lehet a szélesebb börtönkultúrára.

A könyvtárlátogatásnak a kreatív és örömteli tevékenységek mellett további hozadéka a börtönben töltött idő hasznos, konstruktív eltöltése, felhasználása. (Finlay & Bates 2018,

p. 128). Kvalitatív kutatások is kiemelték az olvasás pihentető, megnyugtató, jóllétet (wellbeing) támogató jellegét, és azt mutatják, hogy az olvasás olyan tevékenység, amely azáltal képes enyhíteni a stresszt, hogy segít elterelni a figyelmet az aktuális körülményekről (National Literacy Trust, 2016; Reading Agency, 2017). Clark hangsúlyozza továbbá, hogy a céltudatos tevékenység létfontosságú a jóléthez a fogvatartás alatt és a kedvtelésből való olvasás az úgynevezett céltudatos tevékenység egyik formája, ezáltal hozzájárul a wellbeing, jóllét érzéséhez is. (Clark, 2016)

A jól felszerelt börtönkönyvtár a szabadidős olvasmányok mellett olyan forrásokat is kínál, amelyek kifejezetten az egészséggel, a mentális egészséggel és az általános jólléttel kapcsolatos kérdésekre összpontosítanak. (Finlay & Bates, 2018) Az egyik különösen sikeres kezdeményezés, amely az Egyesült Királyságban a közkönyvtárakban indult, a Reading Well: Books on Prescription, amelyet mostanra az Egyesült Királyság börtönkönyvtáraiban is bevezettek. Ez egy egészségügyi szakemberek által támogatott program, amelynek célja, hogy segítsen az egyéneknek *"kezelni mentális egészségüket és jólétüket azáltal, hogy hozzáférést biztosítanak megfelelő önsegítő olvasmányokhoz"* (Society of Chief Librarians, 2015, p. 3). A könyveket vagy az egészségügyi szakemberek ajánlják az egyéneknek, vagy egyszerűen csak a polcokon állnak rendelkezésre bárki számára kölcsönözhetőek.

Krolak (2019) rámutat arra, hogy a börtönkönyvtárban töltött idő nemcsak arra alkalmas, hogy a fogvatartottak megérezzék az olvasás örömét szórakozási céllal, hanem támogatja olvasásukat akár tanulási céllal, sőt, arra is motiválhatja a fogvatartottakat, hogy elkezdjék vagy folytassák tanulmányaikat.

2. 2. A könyvtár, mint az informális tanulás, készségek fejlesztésének terepe

A börtönkönyvtárak kulcsfontosságú szerepet töltenek be oktatási lehetőség fogvatartottak számára történő biztosításában, lehetővé téve, hogy fejleszthessék olvasási készségeiket, valamint olvasási és kulturális tevékenységekben vegyenek részt. Az írástudás és az olvasás olyan készségek, amelyek alapvető fontosságúak az egyén általános fejlődéséhez. Ezek hiánya a börtönben a fogvatartottak elszigeteltségéhez és tehetetlenségéhez vezethet, negatív érzéseket kelthet bennük például, ha nem tudják megérteni a családtagjaik leveleit, vagy nem tudják elsajátítani a börtönben végzett munkához szükséges készségeket. (Han, 2023, p. 108)

A börtönkönyvtárak szerepe összetett, az olvasási készségek fejlesztésén túl lehetőséget biztosítanak az egyének számára a személyes és kulturális érdeklődés kielégítésére (Lehmann & Locke, 2005). A börtönkönyvtárak az egész életen át tartó tanulás terei is. Azok a fogvatartottak, akik rendszeresen látogatják a börtönkönyvtárat, gyakrabban érdeklődnek más börtönprogramok vagy tevékenységek iránt is, vesznek részt például műveltség- és olvasásfejlesztési programokon (Finlay & Bates 2018, p. 128).

A témával foglalkozó kutatók (Irwin, 2003, 2008; Farley & Pike, 2016; McNeill, 2014; Warr, 2016) kiemelik, hogy a fogvatartottak gyakran vonakodnak részt venni a formális oktatási programokban, mivel oktatási rendszerben eltöltött éveik során számos nehézséggel, problémával, kudarccal szembesültek, negatív tapasztalatokat szereztek a bebörtönzés megelőzően a tanulást illetően. Irwin (2008) egyenesen kritizálja a börtönben kínált, gyakran rugalmatlan tanulási módokat, mivel ezek a fogvatartottak identitásába oly mélyen beágyazott negatív tanulási epizódokat ismételik meg. McNeill (2014) részletesen kifejti, miért olyan fontos az informális tanulás lehetőségeinek biztosítása egy börtönben. Hangsúlyozza, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer sokáig úgy tekintett az

oktatásra, mint pusztán rehabilitációs eszközre, vagy mint a bűnismétlés csökkentésére szolgáló mechanizmusra. (McNeill, 2014) Ugyanakkor ez a megközelítés sokszor inkább kontraproduktív, a fogvatartottak gyakran úgy tekintenek az oktatásra, mint egy újabb, rájuk kényszerített reformmódszere és ez a gondolat tovább erősítheti az oktatásról alkotott, sok fogvatartott által amúgy is negatívan megélt képet. Az informálisabb, rugalmasabb tanulás lehetőséget biztosít a fogvatartottaknak arra, hogy enyhítsék ezeket a korábbi negatív tapasztalatokat, mivel az egyén tanulási igényeiből, vágyaiból fakad és nem a kormányzat vagy az oktatási rendszer céljait szolgálja (McNeill, 2014). A fogvatartottak részvételének motivációit vizsgáló kutatásában Behan is hasonló következtetésre jut, amikor megfogalmazza, hogy a börtönnek olyan tereket kell kínálnia, amelyek lehetővé teszik az egyének számára, hogy *"önkéntesen részt vegyenek különböző típusú tanulásban, saját tempójukban, az általuk választott időpontban"* (Behan, 2014 p. 20).

A könyvtárban való olvasás segíthet a fogvatartottaknak abban, hogy kialakuljon bennük az élethosszig tartó tanulás iránti elkötelezettség. (Brosens et al., 2015) Az informális tanulás és egész életen át tartó szerepe azért sem elhanyagolható, mert számos készség és tudatos állampolgárrá váláshoz szükséges tulajdonság, mint például kritikai gondolkodási készség, önbizalom, önbecsülés gyakran az önirányított tanulási lehetőségek révén fejleszthetők (Warr, 2016, p. 18). Az oktatás tehát nemcsak az ismeretek megszerzésének eszköze, hanem ahogyan Duncan-Andrade és Morrell megfogalmazza, elősegíti a *"kompetens és humánus polgárok fejlődését, akik proaktív résztvevői a társadalmi életnek"* (Duncan-Andrade & Morrell, 2008, p. 18), amely a társadalomba történő visszailleszkedés szempontjából kulcsfontosságú.

A következő fejezetben körbejárjuk, hogy milyen modellek jelennek meg a börtönkönyvtárak működtetése kapcsán, milyen főbb típusok különíthetők el világszerte, néhány sajátos példával szemléltetve az egyes szervezési módokat.

3. A börtönkönyvtárak működtetésére vonatkozó modellek

A börtönkönyvtárak működtetésére világszerte számos szervezési lehetőség érhető el és az egyes országok között jelentős eltérések fedezhetők fel. Az összehasonlításnál számos szempont vehető figyelembe, mi a börtönkönyvtárak intézményes felépítése és a nyilvános könyvtárakkal való együttműködés alapján történő csoportosítás alapján mutatjuk be a lehetséges könyvtárszervezési módokat. A különböző országokból származó példák jól szemléltetik a tapasztalatok sokféleségét, de ezek csak "pillanatképek" és nem állíthatjuk, hogy átfogó képet, globális áttekintést nyújtanak, célunk csupán a főbb típusok felvillantása, bemutatása.

Intézményi keret és felépítés alatt a szervezeti struktúrát és az intézményi elhelyezést értjük, amelyben a börtönkönyvtár működik. Ez befolyásolja a börtönkönyvtár általános helyzetét, a finanszírozást és a személyi állományt. Egyes börtönkönyvtárak a börtön oktatási részlegéhez közel, vagy éppen a részlegben találhatóak, néhány börtönkönyvtár a pszichoszociális kezelési részleghez tartozik, emellett találunk önálló börtönkönyvtárakat is. Egy másik fontos különbség a különböző külső szervezetekkel, nevezetesen a közkönyvtárakkal való együttműködés eltérő mértéke. Ez széles spektrumot ölel fel, találunk olyan büntetés-végrehajtási intézeteket, ahol a börtönöknek nyújtott könyvtári szolgáltatásokat teljes mértékben közkönyvtárak nyújtják, tehát a szolgáltatás teljes körű biztosítása ilyen módon kerül megvalósításra. Más börtönökben szórványos együttműködés valósul meg, vagy a börtönök könyvtári szolgáltatásainak

kiegészítését könyvtárközi kölcsönzési rendszeren keresztül biztosítják. Előfordulnak olyan intézetek, ahol a börtönkönyvtári személyzet képzésében valósul meg együttműködés és szervezett információcsere.

Az első modell az importmodell, amely esetben a börtönkönyvtár a helyi nyilvános könyvtár egy fióktelepének tekinthető és az importált szolgáltatásokat a börtönökben a külső közösségben nyújtott szolgáltatásokért felelős hatóságok, állami szervek nyújtják. Ez a modell tipikusan Norvégiában figyelhető meg, ahol a börtönkönyvtárak a nemzeti könyvtári hálózat részét képezik, és a helyi közkönyvtárak fiókkönyvtáraiként működnek. (Krolak, 2019, p. 22) A Norvégiában élők közül a törvény értelmében mindenki jogosult a könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáférésre, ez a jog a fogvatartottakat is megilleti. A szolgáltatásokat a kormány finanszírozza a Norvég Nemzeti Könyvtár és a feladatok ellátásáért felelős önkormányzatok közötti megállapodások alapján. A felelősségi körök a könyvtár és a büntetés-végrehajtási intézet könyvtára között oszlanak meg a két fél között megkötött megállapodás alapján. Minden börtönkönyvtárt hivatásos könyvtárosok vezetnek, és a fizetésüket és a börtönkönyvtári könyvvállományt a Norvég Nemzeti Könyvtár finanszírozza. (Bolt & Ra, 2018; Langelid, 2009)

A második modell esetében a börtönkönyvtár nem a helyi nyilvános könyvtár fióktelepe, de szorosan együttműködik a helyi nyilvános könyvtárral. Az Egyesült Királyság figyelemre méltó példája az ilyen típusú berendezkedésnek, amely a modellnek a háttérében a második világháborúhoz kapcsolódóan megjelenő finanszírozási nehézségek álltak. A pénzügyi korlátok és a viszonylag magas költségek miatt nehézkessé vált az új könyvek beszerzése, így aktív együttműködés vált szükségessé a közkönyvtárakkal. Ennek eredményeként a börtönhatóságok díjat fizettek a közkönyvtáraknak, cserébe a könyvtárak kötelesek voltak a börtönöket ellátni elegendő könyvvel. (Sutter, 2015) A több évtizedes gyakorlat után a könyvtárak működésének alapértelmezett modelljévé vált, ezt tekinthetjük a második alaptípusnak.

A harmadik modell esetében a börtön könyvtára korlátozottan együttműködik a helyi nyilvános könyvtárral. Ez igen gyakori megközelítés, mégpedig változatos megoldási módokkal. Például Dél-Afrikában, bár vannak bizonyítékok az együttműködésre a börtönkönyvtárak és a nyilvános könyvtárak között, ez nem egy következetes és fenntartható modell, és csak néhány helyen, bizonyos körülmények között működik. Egyéb országok elszigetelt együttműködési kezdeményezésekről számoltak be a közkönyvtárral való együttműködésről. Kolumbiában a kerületi Bogotai Közkönyvtári Hálózat (BiblioRed) a börtönök számára biztosítja állományuk egy részét a könyvtárközi kölcsönzésre irányuló kezdeményezésen keresztül, az úgynevezett "Utazó bőrönd" program, amelynek keretében egy-egy változó könyvkészletet szállítanak egy bőröndben. (Krolak, 2019, p. 24) Eközben a bulgáriai börtönkönyvtárakról készült tanulmányból kiderült, hogy a 13 börtönkönyvtárból csak kettőnek volt valamilyen kapcsolata a helyi könyvtárral. Ezek a párbeszédok az egyéni együttműködésen alapultak és nem voltak részei egy nemzeti stratégiának. (Tsvetkova & Adrekova, 2016) Horvátországban egy 2013-as felmérésből kiderült, hogy a 23 börtönből 11-ben volt alkalmi kapcsolat a helyi nyilvános könyvtárral, elsősorban akkor, amikor az utóbbi már kölcsönzésben nem elérhető anyagokat küldött a börtönbe; egy másik börtönkönyvtárat rendszeresen látogatott a könyvtári könyvszállító kocsi; öt pedig arról számolt be, hogy nem volt semmilyen együttműködés a börtönkönyvtár és a közkönyvtár között. A fennmaradó börtönkönyvtárak könyvtárközi kölcsönzési rendszerben vesznek részt a helyi nyilvános könyvtárakkal. (Šimunic et al., 2016)

A negyedik modell esetében a börtönkönyvtár és a nyilvános könyvtár között semmilyen együttműködés nincs. Elmondható, hogy a börtönkönyvtárak mindig függenek a

börtönvezetés jóindulatától, de ez különösen igaz erre a modellre, mivel a börtönkönyvtárak elszigetelten működnek, gyakran külső szervezetekre kell támaszkodniuk, így civil szervezetek, vallási szervezetek, adományozók támogatására szorulnak. Indiában a börtönkönyvtárak minősége nagyban függ attól, hogy a börtönök vezetősége hogyan viszonyul a könyvtárak és az olvasás fogalmához, és hogyan látja a szerepüket a börtönökben. Például Nigériában nincs hivatalos együttműködés a közkönyvtárakkal, azonban a Enugu börtönben a nyilvános könyvtár volt az egyik legfontosabb adományozó szervezet. Az Enugu Állami Könyvtár emellett, számos civil szervezettel együtt hozzájárult a börtön könyvtári helyiségeinek felújításához. Egy másik afrikai ország, Ghána is a közkönyvtárakkal való együttműködés hiányáról számolt be (Mfum, 2012). A kuvaiti börtönkönyvtár sem számolt be együttműködésről a nyilvános könyvtárral. Nincs könyvtárközi kölcsönzési rendszer, a könyvek beszerzésére sincs lehetőség a könyvtári rendszer keretein belül, a börtönkönyvtár állománya adományoktól függ, amely felajánlások következtében a könyvtár gyűjteménye igen elavultnak tekinthető. Közös ezekben az országokban, hogy a forráshiány részben a börtönkönyvtárak létrehozását előíró törvények vagy politikák hiányának tudható be. (Krolak, 2019)

Az ötödik modell a mobil könyvtári szolgáltatásokat biztosító megoldási mód. Azokon a helyeken, ahol nincs házi könyvtár, egy a mozgó könyvtár praktikus és költséghatékony megoldást jelenthet megoldás. Nicaraguában például a Bibliobús Bertolt Brecht különböző vidéki falvakba utazik, iskolákba, gyárakba és intézményekbe, köztük számos börtönbe is, rendszeres időközönként. Szolgáltatásait egy német civil szervezet finanszírozza (Hanemann & Krolak, 2017). A ljubljana Mobil Könyvtár a szlovéniai Ljubljana Városi Könyvtár önálló egysége. Ez a könyvekből álló utazó gyűjtemény 1974 óta járja az országot, 47 különböző megállóhellyel és speciális csoportokra helyezi a hangsúlyt, akik fizikai korlátok miatt nem tudják felkeresni a könyvtárat, például azért, mert szabadságvesztés büntetésüket töltik. E célcsoport elérése érdekében partnerséget alakítottak ki a Correctional Facility Ig (CFI) börtönnel. Mivel nem kell tagdíjat fizetni, a fogvatartottak mentesülnek a késedelmi díjak, bírságok alól és lehetőség kínálkozik hosszabbított kölcsönzésre is, 75 napos kölcsönzési idővel. (Krolak, 2019, p. 25)

A börtönkönyvtárak szervezési modelljeinek bemutatása után a következő fejezetben megvizsgáljuk, miért döntő fontosságú a börtön könyvtárosának elkötelezettsége a professzionális könyvtári szolgáltatások nyújtása szempontjából.

4. A börtönkönyvtáros szerepe

A börtönkönyvtáros funkciója túlmutat az egyszerű szervezési feladatok ellátásán és a gyűjtemény felügyeletén, kulcsfontosságú szerepet játszik a börtönkönyvtár sikerének biztosításában. Gyakran a könyvtáros az egyetlen alkalmazott szakember és az összes segítő személyzet a fogvatartottak közül kerül ki, ezért a könyvtáros irányítja a könyvtár működésének minden aspektusát (Lehmann, 2000).

Több dolog különbözteti meg a börtönkönyvtárosok munkáját a nyilvános könyvtárakban dolgozóktól. A börtönkönyvtárosoknak gyakran szűkös erőforrások között kell dolgozniuk, munkájuk során biztonsági óvintézkedések miatt korlátozásokkal, a helyiségek fokozott igénybevételével találkoznak. Emellett a börtönkönyvtárosok számára fontos, hogy egyensúlyt teremtsenek az intézményvezetés, a biztonsági szempontok és a fogvatartottak igényei között. Az eredményesség kulcsa a nyílt, de professzionális, bizalomra épülő kapcsolat kialakítása a könyvtárat látogató

fogvatartottakkal, hogy a könyvtár olyan térré váljon, amely elősegíti, hogy a fogvatartottak kényelmesen kifejezhessék igényeiket. (Krolak, 2019, p. 26)

Előnyös, ha a könyvtári személyzet valamilyen képzésben részesül arra vonatkozóan, hogy hogyan nyújtsa a könyvtári szolgáltatásokat. A szükséges szakmai képesítések mellett, a börtönkönyvtárosnak hatékonyan kell dolgoznia egy börtönkörnyezetben, és ideális esetben kiegészítő ismeretekkel vagy tapasztalattal rendelkezik például a pszichológia, kriminológia, pedagógia, szociális munka területén. A börtönkönyvtárosok optimális esetben rendelkeznek néhány éves tapasztalattal a börtönrendszeren kívüli könyvtári térben. Ez az elszigeteltség miatt ajánlott, ugyanis a börtönkönyvtárosok gyakran nemcsak elszeparálódnak más börtönkönyvtáros kollégáktól, hanem sokszor támogatást nyújtó szakmai egyesületekben sem tudnak részt venni. (Krolak, 2019, p. 26)

A könyvtári szakemberek személyiségjegyeit vizsgálva számos fontos tulajdonsággal találkozhatunk, így elengedhetetlen a rugalmasság, az érzelmi intelligencia, az asszertivitás, az erős stressztűrő képesség és a türelem. A börtönkönyvtárosoknak munkájuk során nagyon heterogén fogvatartotti csoporttal kell kapcsolatba kerülniük, eltérő kulturális háttérrel, személyes helyzettel, más-más készségekkel és tudásszinttel. A börtönkönyvtári tér csak akkor tölti be funkcióját igazán, ha azok, akiket szolgálni hivatott, kényelmes közegben érzik magukat. Lényegében, minden fogvatartottra, függetlenül attól, hogy miért került börtönbe, úgy kell tekinteni, mint olvasókra, akik pusztán irodalmat, olvasnivalót keresnek. (Krolak, 2019, p. 28)

A börtönkönyvtáros nem viselkedhet elfogultan, fontos, hogy minden felhasználóval azonos szakmai tisztelettel bánjon. A könyvtáros fogvatartotti olvasói igényekre való megfelelő reagálása kulcsfontosságú annak tekintetében, hogy a könyvtár pozitív szerepet töltsön be a fogvatartottak mindennapi életében. (Lehmann, 2000) Egy sikeres börtönkönyvtár működtetéséhez nagyfokú teherbírásra van szükség a börtönkönyvtáros részéről, de az is fontos, hogy e munka elvégzése elégedettséget is keltsen a dolgozóban. Például egy Egyesült Államokbeli börtönkönyvtáros munkáját a következőképpen írja le a *"legnehezebb, leghálásabb, legszomorúbb, legboldogabb, kihívást jelentő, szemet gyönyörködtető, frusztráló és legérdekesebb könyvtárosi pozíció"* (Andrew, 2017).

A börtönkönyvtárosok lehetnek a legemlékezetesebb dolgozók a börtönszemélyzet köréből a börtönben töltött időből. Ez a pozitív visszajelzésekből is kiderül, amelyet egy svédországi börtönkönyvtáros említett, aki visszaemlékezett arra, hogy a rabok azt mondták neki: *"Te vagy a legeslegjobb legfontosabb ember ebben a börtönben"* és *"Te vagy azon kevés pozitív dolgok egyike, amit a börtönben töltött időm alatt tapasztaltam a Skänningeanstaltenben"* (egy közepesen szigorúan őrzött börtön körülbelül 200 km-re Stockholmtól). (Krolak, 2019, p. 28) A könyvtárak teret, lehetőséget és időt kínálnak a fogvatartottak számára, hogy elmerüljenek egy-egy irodalmi műben, ezzel mintegy elmenekülve a valóság elől. A könyvtárosok munkájának köszönhetően beleivódhat az olvasás szeretete a fogvatartottakba, szokássá válhat számukra az olvasás. (Krolak, 2019, p. 28)

Bármilyen meghatározó ugyanakkor a könyvtáros szerepe a börtönkönyvtár működtetésében, a fogvatartottak olvasási kultúrájának támogatásában, nem kerülhetők el a kihívások ebben a sajátos közegben, amelyekkel nap mint nap meg kell küzdeniük mind a könyvtárosoknak, mind a személyzetnek, mind a fogvatartottaknak a helyszín specialitásából kifolyólag.

5. Kihívások, nehézségek a börtönkönyvtárak működésével összefüggésben

A börtönkönyvtár nem önállóan, hanem a börtönkörnyezeten belül működik, amelynek küldetése és biztonsági politikája gyakran ellentétes a könyvtári szakma kódexével, etikai szabályzatával és az információhoz való szabad hozzáférésbe vetett hitével. A börtönkörnyezet nem hagyományos terep, olyan prioritásokkal, amelyek megkérdőjelezzik a "hagyományos" könyvtárosi munkát és filozófiát.

Számos nehézség merül fel a börtönkönyvtárak működésével kapcsolatban, sajnos nem minden börtönkönyvtár nyújt magas színvonalú szolgáltatásokat, ennek hátterében számos körülmény állhat, ilyen lehet például a nem megfelelő finanszírozás vagy a szakképzett személyzet hiánya. Finanszírozással, közkönyvtárakkal való nem megfelelő együttműködés állhat annak hátterében, ha a gyűjtemény elavult és így nem felel meg a fogvatartottak olvasási érdeklődésének. (Bajić, 2015; Canning & Buchanan, 2021; Eze, 2015; Faletar Tanacković, et al., 2021).

Törekedni kell arra, hogy a gyűjtemény sokszínű, változatos legyen, a könyveknek tükrözniük kell fogvatartottak többdimenziós igényeit, mégpedig különböző olvasási képességükkel összhangban. Mivel a világ legtöbb országában a fogvatartottak többsége nem rendelkezik megfelelő iskolai végzettséggel vagy alacsonyfokú írási és olvasási készséggel (Campbell, 2006), így rájuk is fókuszálni kell a börtönkönyvtárak működtetése során, azonban ez sokszor nem valósul meg. (Šimunić, et al., 2014; Folorunso & Folorunso, 2019). Ings és Joslin (2011) problémaként fogalmazza meg, hogy a börtönkönyvtárak működtetése során nem lenne szabad figyelmen kívül hagyni rehabilitációs, reintegrációs folyamatban betöltött szerepüket, azonban sajnos gyakran mégis ez történik. Folorunso és Folorunso (2019) kritikaként említi, hogy a börtönkönyvtár jelentősége leginkább csak abban nyilvánul meg, hogy támogatja a fogvatartottak olvasási élményeit, különösen az élvezeti vagy rekreációs olvasást és nem fókuszál a rehabilitáció elősegítésére.

Számos kérdést vet fel a digitális média- és a technikai eszközök használata a börtönkörnyezetben, főleg biztonsági és költségmegtérítési vonatkozásban. Biztonságot fenyegető veszélyként jelentkezik a helytelen használat kockázata, a külvilággal való kommunikáció és az eszközök manipulációjának kérdése. Az erőforrások korlátozottsága, a költségmegtérítési szempontok két területen okozhatnak problémát, egyrészt a hard- és szoftverek magas költségei, másrészt a műszaki berendezések karbantartásához szükséges szakképzett személyzet iránti igény okán. (Krolak, 2019, p. 39) Míg a veszélyeztetettség és a korlátozott erőforrások kérdései a biztonságot fenyegető veszélyek továbbra is a vita előterében állnak, a biztonsági megfontolások miatt érthető, hogy kihívást jelent nyílt hozzáférést biztosítani az internethez a börtönökben. De akár a zárt online szolgáltatások nyújtása is kiváló módszer arra, hogy ablakot nyissunk a rengeteg információra, ami a börtön falain kívül elérhető. (Krolak, 2019, p. 39)

A börtönben minden szervezeti szabályzatot – nemcsak a digitális eszközök használatát – jelentősen meghatároznak a biztonsági megfontolások, a cenzúra fontos kérdés a gyűjteménykezelés- bővítés során. A cenzúra célja jellemzően az, hogy megelőzze a börtönben a szökéseket, lázadásokat, erőszakos magatartást és a csempészetet. A börtönkönyvtár a büntetés-végrehajtás részét képezi, ezért vonatkoznak rá a biztonsági követelmények, előírások, mégpedig két vonatkozásban. Először is, rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a fizikai létesítményt, a könyvtár terét és a kölcsönzött anyagokat ne használják fel illegális célokra, például tiltott üzenetek továbbítására, kábítószer csempészésére. Másodszor, a cenzúra megvalósul a könyvek visszatartása útján is, ha úgy találják, hogy tartalma az általános rend ellen hat, vagy például pornográf vagy erőszakos jellegű. (Krolak, 2019, p. 32) A cenzúra kiemelt téma a börtönkönyvtárakban az USA-ban, ahol a börtönkönyvtárosoknak egyensúlyra kell

törekedniük az állomány gyarapítása, gondozása kapcsán. (Garner, 2017, p. 337) A cenzúra kemény valóság a börtönkönyvtárosok számára és ellentmondásos a könyvtáros szakma szempontjából, de a börtönben a biztonság szempontja mindennél fontosabb. Ebből kifolyólag előfordul, hogy a fogvatartottak bizonyos jogai csorbulnak, például nem férnek hozzá minden olvasmányhoz, amihez szeretnének. (Andrew, 2017). Ideális esetben a cenzúrát csak akkor léptetnék életbe, ha nélkülözhetetlen, és nem akadályozná az irodalomhoz való hozzáférést és a fogvatartottak oktatási fejlődését. Láthatjuk tehát, hogy nagyon szerteágazó problémarendszerrel kell szembesülnie adott esetben a börtönkönyvtárak működtetésével kapcsolatosan akár a börtön vezetésének, akár a személyzetnek és mindig reagálni kell e helyzetek, problémák kezelése kapcsán a felmerülő újabb és újabb kihívásokra.

Összegzés

A börtönkönyvtárak világszerte elismert fontos szereplők, a fogvatartottak fejlődésének katalizátorai. Hozzáférést biztosítanak könyvekhez és egyéb forrásokhoz, oktatási lehetőségeket biztosítanak a börtönkörnyezetben, ezáltal lehetővé téve azt, hogy a fogvatartottak fejlesszék írni-olvasni tudásukat, és bővítsék ismereteiket. Azáltal, hogy nyugodt környezetet biztosítanak a fogvatartottak számára, hozzájárulnak a fogvatartottak fizikai és mentális jólétének támogatásához. A fogvatartottak számára minőségi szabadidőt, valamint az információhoz, a kultúrához és az oktatáshoz való hozzáférést biztosítanak (Lehmann & Locke, 2005; Austin & Jacobson, 2021; Bandaranayake, 2021, amelyet alapvető emberi jognak tekintenek (Egyesült Nemzetek Szervezete, 2015; Európa Tanács, 2006). Az olvasáshoz és a könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez való jogot tekintik különösen fontosnak tartják a börtönökben, mivel az ezekben az intézményekben tartózkodó személyek korlátozott a mobilitásuk, és általában túl sok szabadidejük van.

Gulker véleménye szerint egy jó börtönkönyvtár "humanizálhatja a környezetet", és "a hihetetlenül steril légkört a tanulás produktív területévé alakíthatja át" (Gulker, 1973, p. 55). Mivel az oktatás egyre nagyobb teret nyer a rácsok mögött, a fogvatartottaknak is egyre nagyobb szükségük van a tudományos információkhoz való hozzáférésre és az ilyen típusú tanulást elősegítő környezetre, így a börtönkönyvtárak szerepe is felértékelődik. A frissebb kutatásokban, 2000-es évek utáni szakirodalomban már nemcsak a börtönkönyvtár oktatási folyamatok elősegítésében, fogvatartottak készségeinek, képességeinek fejlesztésében betöltött szerepét hangsúlyozzák a szakemberek, megjelenik a társadalmi kapcsolatok építésében, egymás megértésének elősegítésében betöltött szerepe is. (Finlay & Bates 2018; Maruna & LeBel, 2010; McNeill, 2009)

Krolak (2019) a könyvtári szolgáltatások különböző modelljeit azonosítja az egyes országokban, és rámutat, hogy a börtönkönyvtárak szervezésének különböző megközelítései a hagyományoktól és a helyi kontextustól (intézményi, pénzügyi, szakmai, biztonsági stb.) függnék. Közös ezekben a modellekben a cél, hogy egy tanulási, szocializációs lehetőséget teremtő teret hoznak létre, ugyanakkor a kivitelezésben, megvalósításban jelentős különbségek vannak. Egy megfelelően működő börtönkönyvtár költséghatékony módja lehet az értékes erőforrások megosztásának, és azáltal, hogy egy tanulási, szocializációs lehetőséget teremtő teret hoz létre, egyrészt hozzájárul ahhoz, a fogvatartottak számára elviselhetőbbé váljanak a börtönévek, másrészt ezen túlmenő, messzemenő és tartós hatásokkal is jár. Mivel a börtönkönyvtárak segítséget nyújtanak a fogvatartottak készségeinek fejlesztésében - beleértve az információs írástudást -, ami

hozzájárulnak a fogvatartottak szabadulás utáni foglalkoztathatóságához, ezáltal csökken a börtönbe kerülés valószínűsége, így társadalmi hasznosságuk megkérdőjelezhetetlen.

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (azonosítószám: BO/00099/24/2) támogatásával készült.

Felhasznált irodalom:

- Andrew (2017). A day in the life of a prison librarian. Public Libraries Online, 20 Oct 2017. <https://publiclibrariesonline.org/2017/10/a-day-in-the-life-of-a-prison-librarian/> (letöltve: 2024. december 1.)
- Bajić, M. (2015, May 26). Information Needs and Reading Interests of Prisoners. Re:inventing Information Science in the Networked Society. Proceedings of the 14th International Symposium on Information Science (ISI 2015), Zadar, Croatia. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17931>
- Bandaranayake, P. (2021). Experiencing prison libraries in Sri Lanka: Drawbacks and Potential. *Exploring the Roles and Practices of Libraries in Prisons: International Perspectives*, 201-226.
- Behan, C. (2014). Learning to escape: Prison education, rehabilitation and the potential for transformation. *Journal of Prison education and reentry*, 1(1), 20-31.
- Billington, J. (2011). Reading for life: Prison reading groups in practice and theory. *Critical Survey*, 23(3), 67-85.
- Bolt, N., Ra, E. (2018). A visit to Bastøy Prison Library in Norway. *International Leads*; Chicago, 33(2), p. 11.
- Boucher, A., Giovanelli, M., Harrison, C., Love, R., & Godfrey, C. (2024). Reading as a Coping Strategy. In *Reading Habits in the COVID-19 Pandemic: An Applied Linguistic Perspective* (pp. 63-82). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-52753-1_4
- Brosens, D., De Donder, L., Dury, S., Vanwing, T., & Verté, D. (2015). Life long learning: the prison library as a bridge to participation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 1496-1500.
- Canning, C., & Buchanan, S. (2021). Exploring the Rehabilitative Role of the Prison Library: Addressing Sensitive Information Needs via Cultural Activities. In J. Garner (Ed.), *Advances in Librarianship* (pp. 11-37). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/S0065-283020210000049002>
- Carpenter, J. (2024). What Can You Read in Prison? <https://www.esquire.com/entertainment/books/a61099133/prison-books-libraries-explained/> (letöltve: 2025. január 11.)
- Clark, R. (2016). How education transforms: Evidence from the experience of Prisoners' Education Trust on how education supports prisoner journeys. *Prison Service Journal*, 225, 3-8.
- Clark, S. & MacCraigh, E. (2006). *Library services to the incarcerated: Applying the public library model in correctional facility libraries*. Libraries Unlimited.
- Coons, W. R. (1972). A Recent Inmate Recalls: Books and People Behind Bars at Attica, *Wilson Library Bulletin*, 46(7), 614-619.
- Dilek-Kayaoglu, H., & Demir, G. (2014). Prison libraries in Turkey: The results of a national survey. *Journal of Librarianship and Information Science*, 46(2), 130-138.

- Duncan, S., Cullinan, C., & Kelly, E. (2024). Reading the way: a social practice approach to reading development in prisons. *Research and Practice in Adult Literacies (RaPAL) Journal*, 109(Summer), 23-33.
- Duncan-Andrade, J. M. R., & Morrell, E. (2008). *The art of critical pedagogy: Possibilities for moving from theory to practice in urban schools* (Vol. 285). Peter Lang.
- Eze, J. U. (2015). Problems and prospects of providing library and information services to the prisoners in Nigeria. *Library Review*, 64(4/5), 285–304. <https://doi.org/10.1108/LR-06-2014-0064>
- Farley, H., & Pike, A. (2016). Engaging prisoners in education: Reducing risk and recidivism. *Advancing Corrections: Journal of the International Corrections and Prisons Association*, 1, 65-73.
- Finlay, J., & Bates, J. (2018). What is the role of the prison library? The development of a theoretical foundation. *Journal of Prison Education and Reentry*, 5(2), 120-139.
- Folorunso, F. J. & Folorunso, P. O. (2019). Roles of library services to prison inmates' rehabilitation in some selected prisons of South Western Nigeria. *Library Philosophy and Practice*. 2429, 1-21.
- Garner, J. (2017). Australian prison libraries: A study of existing knowledge and recent findings. *Journal of the Australian library and information association*, 66(4), 331-343.
- Garner, J. (2020). Experiencing time in prison: the influence of books, libraries and reading. *Journal of Documentation*, 76(5), 1033-1050.
- Hafner, L. E. (1970). Reading for Survival. *Journal of Reading Behavior*, 2(3), 254-258.
- Han, K. (2023). The Role of the Prison Library. *International Journal of Education and Humanities*, 9(3), 108-112.
- Hanemann, U. & Krolak, L. (2017). Fostering a culture of reading and writing: Examples of dynamic literate environments. Hamburg, UNESCO Institute for Lifelong Learning. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000257933> (letöltve: 2025. február 5.)
- Harvey, K. (2019): Censorship in Prison Libraries: Danville and Beyond. *Illinois Library Association Reporter*, 38(4), 18-23. https://www.ila.org/content/documents/reporter_0819.pdf
- Hulley, S., Liebling, A., & Crewe, B. (2012). Respect in prisons: Prisoners' experiences of respect in public and private sector prisons. *Criminology & Criminal Justice*, 12(1), 3-23.
- Ings, C. & Joslin, J. (2011). Correctional Service of Canada Prison Libraries from 1980 to 2010. *Library Trends*, 59(3), 386-408. <http://hdl.handle.net/2142/18741>
- Irwin, T. (2003). Prison education in Northern Ireland: Learning from our paramilitary past. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 42(5), 471-484.
- Irwin, T. (2008). The 'inside' story: Practitioner perspectives on teaching in prison. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 47(5), 512-528.
- Johnson, C. A. (2008). How do public libraries create social capital? An analysis of interactions between library staff and patrons. *Library & information science research*, 34(1), 52-62.
- Langelid, T. (2009): Norway. In: Langelid, T., Mäki, M., Raundrup, K. & Svenolov S. (Eds.): *Nordic Prison Education – A Lifelong Learning Perspective*. Copenhagen, TemaNord - Nordic Council of Ministers.

- Lehman, V. & Locke, J. (2005). *Guidelines for library services to prisoners*. IFLA. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/92.pdf> (letöltve: 2025. március 5.)
- Lehmann, V. (2000). The prison library: A vital link to education, rehabilitation, and recreation. *Education libraries*, 24(1), 5-10.
- Lehmann, V. (2011). Challenges and accomplishments in US prison libraries. *Library Trends*, 59(3), 490-508.
- Liebling, A. (2011). Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain. *Punishment & Society*, 13(5), 530-550.
- Liebling, A. (2012). Can human beings flourish in prison. Paper presented at Prison Phoenix Trust Lecture, London, 29 May 2012.
- Maruna, S., & LeBel, T. P. (2012). 4 The desistance paradigm in correctional practice: from programmes to lives. In *Offender supervision* (pp. 91-114). Willan.
- McNeill, F. (2009). What works and what's just?. *European Journal of Probation*, 1(1), 21-40.
- McNeill, F. (2014). Desistance, rehabilitation and (prisoner?) learning. [Blog post]. Discovering Desistance. <http://blogs.iriss.org.uk/discoveringdesistance/2014/04/25/desistance-rehabilitation-and-prisoner-learning/> (letöltve: 2025. február 15.)
- McNeill, F., & Weaver, B. (2010). Changing Lives? Desistance Research and Offender Management. Glasgow: Scottish Centre for Crime and Justice Research. http://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2012/11/Report_2010_03_-_Changing_Lives.pdf
- Mfum, C. (2012). Prospects and Challenges of prison libraries in Ghana: A case study of the Nsawam Medium Security Prisons. *Library Philosophy and Practice*, 851 Available online: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/851/> (letöltve: 2025. február 13.)
- National Literacy Trust. (2016). *Books Unlocked Evaluation 2014/15*. London: National Literacy Trust
- Reingle Gonzalez, J. M., & Connell, N. M. (2014). Mental health of prisoners: Identifying barriers to mental health treatment and medication continuity. *American journal of public health*, 104(12), 2328-2333.
- Rubin, R. J. (1973): US prison library services and their theoretical bases. Occasional Papers, *University of Illinois Graduate School of Library Science, Number 110*. 1-22.p. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED088439.pdf>
- Rubin, R. J. (1974). Service to the ex-advantaged. *Catholic Library World*, 45, 438-442.
- Rubin, R. J. (1997). *The Planning Process for Wisconsin Institution Libraries*. Rubin Consulting.
- Rubin, R. J., & Souza, S. J. (1989). The challenge continues: prison librarianship in the 1980's. *Library Journal*, 1, 47-51.
- Schroeder, R., & Hollister, C. V. (2014). Librarians' Views on Critical Theories and Critical Practices. *Behavioral & Social Sciences Librarian*, 33(2), 91-119. <https://doi.org/10.1080/01639269.2014.912104>
- Šimunić, Z., Faletar Tanacković, S., & Badurina, B. (2014). Library services for incarcerated persons: A survey of recent trends and challenges in prison libraries in Croatia. *Journal of Librarianship and Information Science*, 48(1), 72-89. <https://doi.org/10.1177/0961000614538481>

- Šimunić, Z., Tanacković, S. F., & Badurina, B. (2016). Library services for incarcerated persons: A survey of recent trends and challenges in prison libraries in Croatia. *Journal of Librarianship and Information Science*, 48(1), 72-89. <https://doi.org/10.1177/0961000614538481>
- Society of Chief Librarians. (2015). Reading Well Books on Prescription Evaluation 2014-15. <https://tra-resources.s3.amazonaws.com/uploads/entries/document/1611/RWBOPEvaluationReport2015.pdf> (letöltve: 2025. február 22.)
- Stevens, T. (1995). *The role of the prison library in the reform and rehabilitation process* (Doctoral dissertation, University of Sheffield). http://etheses.whiterose.ac.uk/5982/2/245696_vol1.pdf.
- Sullivan, L. E. (2008). "Prison Is Dull Today": Prison Libraries and the Irony of Pious Reading. *PMLA*, 123(3), 703-706.
- Sutter, T. (2015). *Lesen und Gefangen-Sein: Gefängnisbibliotheken in der Schweiz*. Springer-Verlag.
- Tanacković, S. F., Bajić, M., & Ivanović, M. D. (2021). Reading behind bars: Exploring reading interests and library use of prisoners in Croatian Correctional Facilities. In *Exploring the roles and practices of libraries in prisons: international perspectives* (Vol. 49, pp. 183-200). Emerald Publishing Limited.
- Vogel, B. (2009). *The prison library primer: A program for the twenty-first century*. Scarecrow Press.
- Warr, J. (2016). *Transformative dialogues (re) privileging the informal in prison education*.